

NOI DIMENSIUNI ALE SECURITĂȚII INTERNAȚIONALE

SECURITATEA ENERGETICĂ

Victoria ARHILIUC

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

The energetic security is a new dimension of international security in the contemporary world. Three levels of energetic security can be identified: the national, regional and global energetic security. At the national level every state undertakes independent measures to assure the necessity in the energetic sector. The regional level asks for common actions and programmers of the states. The global level needs the cooperation of all actors of international relations, and good management in the relevant field. For prevention of conflicts between the states in the conditions of limited natural energetic resources, the conclusion, of international treaty of collective energetic security is necessary.

Securitatea internațională, ca mod de organizare a relațiilor internaționale care cuprinde cooperarea statelor în scopul menținerii păcii și prevenirii pericolului războiului, este un proces în continuă definitivare.

Mecanismul de reglementare a relațiilor internaționale în cele mai diverse domenii necesită o permanentă ajustare și continuă racordare la noile sfidări ale timpului în scopul asigurării securității internaționale și prevenirii potențialelor conflicte militare [1].

Pe lângă aspectele securității internaționale deja cunoscute, cum ar fi cel politico-militar (încetarea goanei înarmărilor, dezarmarea, neproliferarea armamentelor și tehnologiilor nucleare, interzicerea experimentării lor ș.a.), umanitatea este pusă în fața unor noi probleme de amploare: ecologice, alimentare, demografice, informaționale, privind resursele naturale limitate, terorismul internațional, extremismul, separatismul, fiecare dintre ele fiind în realitate o nouă dimensiune a securității internaționale, a căror soluționare necesită cooperarea sistemului interstatat internațional.

De rând cu cele menționate, ca o nouă dimensiune a securității internaționale în lumea contemporană se conturează securitatea energetică. Civilizația actuală consumă cantități enorme de energie, iar principalele zăcămintele, cum sunt petrolul, gazele naturale și cărbunile, sunt resurse naturale limitate. Creșterea accelerată a consumului de energie odată cu avansarea nivelului de dezvoltare a civilizației cere nu numai o constatare generală a datelor statistice în acest domeniu, dar și un comportament adecvat al statelor, al subiecților economici, al persoanelor fizice pentru a deține controlul asupra situației, a găsi căile de soluționare a problemei și a depăși posibilele confruntări interstatate din cauza resurselor naturale limitate sau neomogen plasate pe teritoriul globului pământesc.

Se anticipează că cererea de energie la nivel global va crește până în 2030 cu 60 la sută. Într-un raport redactat în martie 2006 pentru Congresul SUA se afirmă că există într-adevăr o problemă energetică și aceasta poate fi tratată în termeni de securitate. Mai mult ca atât, senatorul Richard Lugar, președintele Comisiei pentru Afaceri Externe din Senatul SUA, este de părere că Alianța Nord-Atlantică trebuie să includă între obiectivele sale și pe cel al asigurării securității energetice, menționând că „Iranul și Rusia sunt țări care utilizează așa-numita armă energetică”. Luând în considerație că comunitatea internațională nu este altceva decât totalitatea statelor parțial integrate în plan internațional, dar care preponderent funcționează ca sistem social independent, asigurând o anumită ordine și bunăstare economică în limitele teritoriale concrete, se poate spune că există câteva niveluri ale securității energetice și, respectiv, modalități de asigurare a ei. Accentuăm, totuși, că securitatea internațională este indivizibilă, această particularitate fiind aplicabilă și pentru securitatea energetică.

I. Securitatea energetică națională

La etapa actuală, în vederea asigurării securității energetice la nivel național, țările caută resurse sigure de hidrocarburi, încearcă să diversifice căile de obținere a energiei. Așa, de exemplu, în discursul Primului-ministru Tony Blair despre necesitatea schimbării strategiei energetice a Marii Britanii se spune că „în jurul anului 2020 este foarte probabil ca în Marea Britanie să asistăm la închiderea centralelor electrice nucleare și a celor care folosesc cărbuni. Aceste centrale reprezintă în prezent 30% din sursele de electricitate britanice. Iar sursele de energie neconvenționale nu vor putea acoperi în întregime acest procent” [2]. Guvernul britanic urmează să elaboreze o nouă politică energetică a țării.

Este cunoscut că China nu are suficientă energie. 24 din cele 31 de provincii chineze au trecut, în ultimul timp prin situații de întrerupere a curentului electric, pe fonul cererii crescânde a consumatorilor (atât casnici, cât și industriali). Aceasta ar putea diminua ritmul de creștere a economiei chineze. Din teama că performanțele economice vor fi afectate, liderii chinezi cer populației să economisească electricitatea. Paralel cu aceasta, China construiește centrale convenționale uriașe. O singură centrală de acest fel va produce 30 de Gw, aproximativ jumătate din producția tuturor centralelor din Marea Britanie. Piața chineză absoarbe materii prime și energie în asemenea cantități încât poate provoca dezechilibre la nivel global [3].

Nevoile crescânde de energie ale Chinei au determinat Beijingul să semneze contracte majore – cu valori estimate între 70 și 100 miliarde de dolari – asigurându-se livrările de petrol și gaze naturale. Între altele, în următorii 30 de ani China ar urma să cumpere cel puțin 250 mln. tone de gaze naturale din Iran. Totodată, China a promis să investească pentru dezvoltarea unor importante câmpuri petrolifere în Iran, urmând ca acestea să-i furnizeze în viitor 150 mii barili de petrol pe zi.

China a achiziționat, de asemenea, de la Gabon producția de hidrocarburi pentru următorii 15 ani, precum și 80 la sută din producția Sudanului [4].

În Rusia, potențialul resurselor energetice este unul dintre cele mai mari în lume. Pe teritoriul Rusiei se află mai mult de 34% din rezervele mondiale de gaz natural și aproximativ 13% din rezervele mondiale explo-rate de petrol. Rusia ocupă primul loc în lume după volumul comerțului cu gaze naturale și locul doi în lume ca exportator de petrol și produse petroliere.

Rusia deține șansele să devină o supraputere în domeniul energetic. Cu mult înainte ca Vladimir Putin să intre în scenă ca posibil președinte al Rusiei, el scria că elementul-cheie pentru ca Rusia „să-și recâștige puterea de altădată” este rolul său de furnizor de energie în Europa și în lume [5].

Strategia energetică a Rusiei este îndreptată spre asigurarea unei piețe internaționale stabile a resurselor energetice.

SUA se vor confrunta în viitor cu un șir de probleme în domeniul energetic. Politica energetică a SUA se bazează pe următoarele principii: echilibrarea creșterii producției cu cerința utilizării efective a energiei; extinderea interacțiunii cu țările producătoare și consumatoare de energie; diversificarea propriilor surse de energie; susținerea deciziilor energetice dictată de concurența de piață și politica de stat, care stimulează rezultatele efective. Aspectul de bază al politicii energetice a SUA este mapa „izbucnirii tehnologice”, care promite să schimbe substanțial caracterul producerii și consumului de energie. În susținerea acestei politici sunt și parteneriatele de stat în convergență cu cele private; instrumentele politice care consolidează piața și colaborarea internațională.

Politica securității energetice internaționale a SUA ia în considerație patru elemente principale:

- 1) contribuirea la diversificarea surselor și la furnizarea energiei în întreaga lume;
- 2) colaborarea cu alte țări importatoare de petrol în ce privește luarea de măsuri adecvate în cazul dereglării furnizărilor, în particular – prin folosirea rezervelor strategice de petrol;
- 3) dialogul cu țările ce extrag petrol în scopul asigurării unei politici responsabile de extragere pentru susținerea creșterii economiei mondiale și reducerii flexibilității prețurilor;
- 4) colaborarea cu alte țări în direcția diminuării dependenței globale de petrol prin ridicarea eficacității energetice și însușirea surselor alternative de energie.

Atât pentru Statele Unite, cât și pentru statele europene, securitatea energetică este legată de dezvoltarea unei piețe globale a petrolului și a gazului natural. O piață globală competitivă ar asigura diversificarea resurselor, ceea ce ar trebui să fie piatra de temelie a politicii occidentale de securitate energetică.

Așa cum remarcă Winston Churchill pe timpul când era amiral, în ce privește riscurile implicate de decizia de a trece de la cărbune la petrol ca principal combustibil al flotei britanice, „siguranța și securitatea în industria petrolieră depind numai și numai de diversitate”.

Statele Unite întreprind acțiuni concrete referitor la fiecare din cele patru elemente ale politicii de securitate internațională enumerate mai sus. Expunem doar câteva date în acest sens.

SUA au legături energetice stabile cu țările din emisfera de vest. În 2004, 3 din 4 furnizori de surse energetice în SUA erau țări din emisfera de vest; Mexic (15,8%) și Venezuela (15,9%) – de petrol. Canada este cel mai mare furnizor al gazului natural în SUA. SUA participă regulat la dialogul cu Mexic și Canada în scopul integrării pieței energetice nord-americane [6].

Începând cu 2002, programele de ajutor tehnic finanțate de SUA au asigurat susținerea Tratatului comunității energetice pentru țările din Europa de Sud-Est, îndreptat spre crearea piețelor energetice și de gaze în

țările de tranzit al surselor energetice – Bulgaria, România, Serbia, Macedonia, Bosnia, Albania cu participarea Greciei, Italiei, Austriei, Moldovei și Ungariei.

Despre securitatea energetică a Republicii Moldova se vorbește în alocuțiunea Ministrului industriei și infrastructurii din Republica Moldova V. Antosii prezentată la Conferința energetică a țărilor riverane Mării Negre, care a avut loc la 4 aprilie 2006. Se menționează că securitatea energetică a Republicii Moldova este asigurată sub normele acceptate pe plan internațional. Republica Moldova este în stare să-și acopere consumul de energie electrică din surse proprii doar în volum de 30%, iar asigurarea cu resurse energetice este efectuată din import în volum de 97%.

În scopul asigurării conceptului de dezvoltare și funcționare eficientă și fiabilă a complexului energetic, Strategia energetică a Republicii Moldova până în anul 2010 prevede realizarea unor măsuri sectoriale de amplasare a centralelor în Republica Moldova.

Pentru asigurarea securității în domeniul aprovizionării cu gaze naturale și produse petroliere în plan strategic se prevede realizarea proiectelor gazoductelor magistrale și îndeplinirea unui complex de lucrări; pentru crearea infrastructurii de asigurare cu produse petroliere se preconizează colaborarea la nivel interstatal, precum și implicarea organizațiilor financiare interstatale. Colaborarea internațională a Republicii Moldova în domeniul energetic este orientată spre amplificarea relațiilor tradițional existente cu țările vecine – Ucraina și România, cu țările CSI, țările membre ale Cartei Energetice și Pactului de stabilitate pentru Europa de Sud-Est. Republica Moldova a semnat Acordul la Carta Energetică în anul 1994, Acordul pentru formarea pieței energetice deschise, a unui climat investițional durabil și a pieței fiabile de surse energetice. În cadrul Cartei Energetice Republica Moldova participă la: tranzitul resurselor energetice (petrol, gaze, energie electrică); formarea spațiului normativ și legal energetic unic; formarea pieței energetice a țărilor ce au aderat la Carta Energetică. Au fost elaborate acte normative ce țin de sectorul energetic al Republicii Moldova, acestea fiind ajustate la actele normative și legislative analogice din Uniunea Europeană și din țările membre ale Acordului Cartei Energetice ratificat de Republica Moldova la 22 iunie 1996. Participarea Republicii Moldova la Carta Energetică contribuie la formarea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea și funcționarea eficientă a sectorului energetic al țării [7]. În scopul diversificării resurselor energetice în perspectivă, în Republica Moldova a fost elaborat proiectul de lege „Cu privire la biocombustibil, biocombustibili pentru transport și biouleiuri”, care stabilește condițiile juridice și economice ale producerii și utilizării acestor produse pentru a reduce gradul de dependență a sectorului energetic național de combustibili minerali și materia primă energetică importată [8].

II. Securitatea energetică la nivel regional

Securitatea energetică în ultimul timp este unul dintre principalele subiecte incluse pe agenda de lucru a Organizațiilor Regionale, inclusiv a Uniunii Europene.

În prezent, UE importă 40% din gazul consumat, dintre care mai mult de 25% din Rusia. Analistii susțin că în următorii ani cererea la gaz în regiune va crește în legătură cu trecerea electrocentralelor termice la această sursă. Creșterea cererii în condițiile micșorării explorării din cauza epuizării zăcămintelor de gaz locale va determina creșterea substanțială a dependenței Europei de importul de gaz.

UE nu are încă reglementări generale în privința pieței energetice comune. Negocierile la nivelul UE în această privință urmează să înceapă.

În cadrul UE, abordarea și soluționarea problemei energetice se face din punctul de vedere „a market solution”, iar în documentele UE se vorbește mai mult despre „securitatea aprovizionării”.

Conform Strategiei Europene pentru securitatea energetică, către anul 2020 cel puțin 20% din combustibili de origine minerală (convenționali) vor fi substituiți de cei de origine biologică sau regenerabili.

În planurile Uniunii Europene pentru asigurarea securității energetice este vorba de un acord energetic bine definit cu Rusia, dat fiind că ambele părți sunt și vor rămâne interdependente. Uniunea Europeană caută însă și furnizori alternativi de energie. În acest sens, consideră necesară încheierea unor acorduri cu Norvegia, țările caucaziene și de la Marea Caspică, din Asia Centrală și din Nordul și Centrul Africii. Țările din Europa Occidentală sunt încă dispuse să semneze contracte pe termen lung cu Gazprom-ul, cea mai mare companie de profil din lume, privind alimentarea cu gaze naturale [9].

Noua politică energetică a Uniunii Europene este concentrată în documentul comun intitulat Cartea Verde, care va conduce la deblocarea finanțării construirii gazoductelor, prin care se va permite accesul pe piața europeană a hidrocarburilor exploatate în țări din Asia Centrală ex-sovietică. Pe lângă cele menționate, ca

soluție la provocările crizei energetice în cadrul UE este, în opinia unor autori, finanțarea masivă a cercetărilor științifice, singură capabilă să găsească răspunsul adecvat, pe termen mediu și lung, la procesul natural de epuizare a resurselor energetice clasice.

Securitatea energetică în regiune, de rând cu cooperarea tehnico-economică, chestiuni juridice, tehnologice și de ecologie, este subiectul principal în agenda de lucru a Organizației Cooperării Economice în bazinul Mării Negre.

III. Securitatea energetică la nivel global

Încercările de a corecta situația în domeniul sistemului energetic la nivel național sau chiar regional sunt puțin efective. În prezent, problema energetică este integrală și globală, caracterul amenințărilor și urmările lor cer acțiuni internaționale coordonate.

Problemele energetice se află în centrul atenției Grupului G-8. Deosebit de semnificativ pentru înțelegerea poziției grupului G-8 în ce privește dezvoltarea energiei mondiale este Planul de Acțiuni „Știința și tehnologia în scopul dezvoltării durabile” adoptat la Summitul din Aviana în 2003. Rezultatele acestui Summit și-au găsit concretizare în „Planul de Acțiuni” adoptat în 2005 la Glenignis „Schimbarea climei, energia pură și dezvoltarea durabilă”, îndreptat spre utilizarea combustibilului ecologic, adaptarea economiei mondiale la schimbarea climei și ridicarea gradului de transparență informațională despre resursele energetice, utilizarea lor în procesul de producție și pe cele mai însemnate piețe petroliere.

Se expune părerea că pentru o perioadă oarecare de timp, în baza zăcămintelor de carburanți cunoscute, a potențialului investițional și tehnologic, ca modalitate de soluționare a problemei energetice la nivel global ar fi funcționarea efectivă a piețelor energetice mondiale, regionale, locale. Ca un argument forte în favoarea acestei soluții se menționează că „între agenții privați drepturile de proprietate și libera lor tranzacționare reglează distribuția armonioasă a resurselor” [10].

Adepții acestei opinii susțin că atunci când piața este abolită sau limitată și distribuția resurselor se face preponderent pe cale politică, prin tratate bilaterale sau alte parteneriate interguvernamentale, conflictul este inevitabil. Forța înlocuiește tranzacțiile comerciale reciproc benefice. Nu piața este problema, ci instrumentalizarea politică a resurselor economice.

În viziunea altor autori însă, în procesul de funcționare a piețelor energetice li se rezervează spațiu și statelor prin aceea că anume statele determină „regulile de joc echitabile”, asigură securitatea fizică a obiectelor sistemului energetic, intervin în cazurile când piața oscilează și stimulează dezvoltarea noilor tehnologii. Una dintre principalele funcții de reglementare a statului este asigurarea dezvoltării energetice ecologic responsabile.

Din punctul de vedere al normelor de drept internațional contemporan, înlăturarea definitivă a statelor de la problematica energetică nu ar fi acceptată de statele înseși. În Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice ale omului și în Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale ale omului se prevede: „Toate popoarele, pentru a atinge scopurile lor, pot să dispună liber de bogățiile lor naturale fără a aduce prejudicii unor oarecare obligații ce decurg din colaborarea economică internațională, bazată pe principiul avantajului reciproc și dreptul internațional” (art.1) [11].

Așadar, normele de drept internațional în vigoare abilitază statul ca personificator al popoarelor cu calitatea de subiect al relațiilor internaționale în toată varietatea și problematica lor, inclusiv cea energetică.

Analiza rezultatelor celor mai prestigioase forumuri internaționale în cadrul cărora statele pun în discuție problema energetică la nivel global ne permite să afirmăm că în prezent nu există un cadru juridic special în acest domeniu, fiind însă aplicabile normele și principiile general recunoscute ale dreptului internațional contemporan. Se recunoaște însă că în vederea asigurării securității energetice ca nouă dimensiune a securității internaționale este foarte importantă dezvoltarea dialogului între țările producătoare și țările consumatoare de resurse energetice, ridicarea transparenței și predictibilitatea, în același rând, la nivelul politicii energetice și datelor statistice, aplicarea de măsuri pentru stimularea investițiilor de capital în sectorul energetic, cum ar fi: crearea unui regim regulator previzibil în țările producătoare, de tranzit și consumatoare, precum și a instrumentelor multilaterale. Acestea includ în sine condiții cadru pentru investiții, impozitare clară și consecventă, eliminarea barierelor nejustificate, asigurarea îndeplinirii depline și la timp a contractelor, accesul la mecanismele funcționale și procedurile de soluționare a diferendelor.

Tratând securitatea energetică ca nouă dimensiune a securității internaționale este important a găsi o delimitare, în cazul apariției disputelor, privind prețul și utilizarea unor resurse energetice prețioase, unde sfârșesc rațiunile comerciale și unde încep rațiunile politice. Răspunsul la această dilemă urmează să determine mijloa-

cele și instrumentele aplicabile întru soluționarea ei. Atunci când problema energetică devine o problemă politică între state, ea se încadrează în parametrii securității internaționale, fiind necesare însă instrumente specifice pentru soluționarea ei. Se constată că astfel de instrumente specifice la momentul actual nu sunt identificate. Ca o soluție, din punctul de vedere al UE, ar fi implicarea NATO – și deci a SUA – în această problemă.

Totodată, NATO nu beneficiază de nici un fel de instrumente specifice pentru soluționarea problemei energetice. Utilizarea forței militare iese din discuție, iar alt instrument pe care îl poate utiliza alianța este cel al dialogului. Senatorul Richard Lugar, președintele Comisiei pentru Afaceri Externe din Senatul american, consideră însă că Alianța trebuie să-și revizuiască obligațiile față de statele membre [12] pentru eventualele cazuri de utilizare de către unele țări a așa-numitei „arme energetice”.

„Arma energetică poate părea mai puțin mortală decât forța militară, dar întreruperea gazului pentru o țară europeană în mijlocul iernii poate duce la morți și pierderi economice de aceeași amploare ca un atac militar. În asemenea cazuri, națiunile pot deveni disperate, sporind riscul războaielor și atacurilor teroriste” [13]. Pentru a evita astfel de evenimente, pare a fi rezonabilă ideea necesității încheierii la nivel interstatal a unui tratat internațional privind securitatea energetică colectivă. Acest tratat urmează să reglementeze toate întrebările pentru a fi îndeplinite contractele de lungă durată, fluxul de investiții, asigurarea securității energetice a țărilor consumatoare pentru ca ele să aibă dreptul la livrări stabile și sigure de resurse energetice în interesul tuturor statelor membre.

Referințe:

1. www.un.org/russian/
2. <http://ro.wikipedia.org>
3. <http://ro.wikipedia.org>
4. <http://ro.wikipedia.org>
5. www.cadranpolitic.ro
6. Пол Э. Саймонс. Энергетическая безопасность как глобальное партнерство
<http://usinfo.state.gov/journals/ites/0706/ijer/simons.htm>
7. www.bsecenergy.ro
8. www.gov.md
9. http://www.eu.int/comm/energy/gas/legislation/legislation_en.htm
10. <http://liberalism.ro/wordpress>
11. Pactul cu privire la drepturile politice și civile ale omului. - În: Международное право в документах. - Москва. Юридическая литература, 1982, с.318.
12. Reuniunea NATO de la Riga – Strategia de Mâine. Nr. 40-41 (691-692) 30 noiembrie 2006; www.glasul.md
13. <http://ro.wikipedia.org>

Prezentat la 27.03.2007